

**A KISKŐRÖSI SZLOVÁK HAJ- ÉS FEJVISELETEK
AZ 1900–1960-AS ÉVEK KÖZÖTT**

– Filus Erika –

Kiskőrös mezőváros területére a török pusztítást követően a 18. században, 1718-ban érkezett egy 700 szlovák ajkú telepesből álló népesség Árva, Hont, Gömör, Liptó, Nógrád, Nyitra, Pozsony, Sáros, Turóc és Zemplén vármegyékből a terület birtokosa, a Wattay család irányítása alatt.¹ Magyar környezetbe kerülve fokozatosan elmagyarosodtak, csak szlovák etnikai tudatukat és evangélikus vallásukat őrizték meg. Az idősebb korosztály egy része ma is megérti-beszéli a szlovákot,² ám ez a nyelv egy itt kialakult, magyarral kevert dialektus.³

A kiskőrösi szlovákok viselete a magyarországi viseletes területekhez hasonlóan sokszoknyás, ahogy itt nevezik, *bőszoknyás* viselet, amely – a nyelvhez hasonlóan – helyben alakult ki a környékbeli területekkel való élénk kapcsolatnak köszönhetően.⁴ Mivel a népviselet reprezentatív eleme a hajviselet és annak elkészítési módja, gondozása, illetve a hozzá kapcsolódó szabályok, indokolt róla külön tanulmányban szólni. A vizsgálódási időszak az 1900-as évek elejétől a kivetkőzési hullámig, vagyis az 1960-as évekig terjed. Nem állt módomban tanulmányozni a környékbeli, kiskőrösi kirajzású vagy Kiskőrössel szoros társadalmi-gazdasági kapcsolatban álló falvak szlovák származású lakóinak fejviseletét, így vizsgálódásom kizárólag a város területére terjedt ki. A kutatás során főként a visszaemlékezésekre, a még fellelhető recens anyagra és a régi fotókra támaszkodtam.

A továbbiakban a kiskőrösi hajviseletet mutatom be nemek és életkorok szerint a különböző életkoroknak megfelelő díszítési és fésülési módokkal, fejfedőkkel együtt. Mivel a férfi haj- és fejviselet sokkal egyszerűbb a nőinél, így itt a bajuszviseletet és a borotválkozási szokásokat írom le, valamint kitérek a fej és a haj tisztán tartására, ápolására is.

---

¹ NÉV NÉLKÜL 1989. 108.

² A kiskőrösi szlovákok nyelvhasználatáról bővebben: GYIVICSÁN 1993.

³ Ezt a zárványnyelvet semmiképpen sem lehet az irodalmi szlovákhoz mérni. Kialakulásának oka, hogy az elköltözés után az eredeti lakhellyel való nyelvi kapcsolatok hiányában nem fejlődött tovább, hanem megrekedt a 18. századi szinten. Így fordulhatott elő, hogy az új eszközök nevei, az új fogalmak már magyarul épültek be a nyelvbe; magyar szavakhoz szlovák eredetű ragokat toldottak és fordítva.

⁴ Itt főképp a Bácskával, Kalocsával és szállásaival, valamint a Sárközzel való kapcsolatok figyelemreméltóak.

A csecsemő korra nézve még nem különböztethetünk meg hétköznapi és ünnepi fej-, illetve hajviseletet. A kisbabák fejére apró, fodros, fehér sifon főkötőt (szl. *fékető, csepca, csepjec*) tettek, amiből négy-öt váltás volt egy gyermeknek.

Kisgyermekkorban sem tért el egymástól a kislányok és a kisfiúk hajviselete. Gyakorlat szerint egyéves koráig nem volt szabad levágni a gyermek haját, különben nem lesz nagykorában szép, sűrű haja, a fogai is kihullanak, vagy a göndör hajú kisgyermek hajából *kimegy a hullám*, haja később *szögegyenes* lesz. Az első hajvágás után a családokban eltettek egy-egy kenderfonallal összekötözött fűrtöt a szublót (szl. *kasznicska*) fiókjába emlékül. A hajvágást kézzel hajtós *nyírógéppel* vagy a nagyollóval végezték.

Más vidékektől eltérően, ahol a kislányok haját egyáltalán nem vágták, Kiskőrösön két, akár három éves korukig rövidre, majd hogyanem tarra nyírták őket, hogy dús hajuk legyen nagykorukban.⁵

Az 1900-as évek legelején iskolás koruktól (6. életév) félkör alakú csontfésűvel tűzték hátra a kislányok haját. Később, az 1930-as évektől kezdve a fejtetőn lévő haját egy nagy masnival megkötötték, a többit körben lefésülték (1. kép). Ez a hajviselet egészen 10–12 éves korukig jellemezte őket. Akinek hosszabbra nőtt a haja, annak édesanyja egyes vagy kettes fonatba fonta a haját, ünnepre a tarkóhoz vagy a fonat végére színes, legtöbbször piros, fehér vagy rózsaszín szalagokat kötött.⁶ Olyan is akadt, akinek már ebben az életkorban is koszorúba hajlították hátul a két fonatát. De akármilyen is volt a hátihaj, az előhaját középen elválasztva mindig lesimították. Ekkor még nem volt különbség a hétköznapi és az ünnepi fésülési mód között, a frizurát csupán a szalagok tették ünnepélyessé. Hétköznapon sima, egyszerű szalagot, ünnepnapon fehér, kék vagy *fréz*⁷ színű selyemszalagot kötöttek. Arra azonban nagyon ügyeltek, hogy a kislányok minden reggel újrafont hajjal menjenek el az iskolába.

A kislányok ebben az életkorban még nem tudták egyedül elkészíteni a fonatukat, édesanyjuk vagy idősebb nővérük segítségére szorultak. Később nagy gyakorlatot szereztek a frizura elkészítésében, a nagylányok esetében már a barát nők is besegítettek, de nagyobb ünnepekre még mindig az édesanya készítette el a frizurát. A haj gondozottságát a kiskőrösiek is nagyon fontosnak tartották, felkelés után a lányok első dolga az arcmosás és a haj rendbetétele volt. Kócosan, rendezetlen fonattal még a szobából sem mentek ki, nehogy szájára vegye őket a közönség.⁸

A lányok 12 éves korukban konfirmáltak, ettől kezdve már nem számítottak gyerekeknek. Igaz, a nagylányok még nem fogadták be őket maguk közé, de a szimbolikus felnőtté válás külső jegei – a nagyokhoz hasonló öltözködés; részt vehettek

---

⁵ Adatközlő: Andriska Istvánné szül. Sziráczi Mária, 1942.

⁶ A hajfonat szlovák elnevezését nem őrizte meg az emlékezet.

⁷ *Fréz*: lazac rózsaszín, illetve frézia szín.

⁸ Adatközlő: Szentgyörgyi Józsefné szül. Ba Ilona, 1930.

a fiatalok szórakozási alkalmain és társas összejövetelein – mégis azt mutatták, hogy hamarosan tagjai lesznek a nagylányok közösségének.⁹

Kiskőrösön 16 éves kor körül kezdtek el *nagylánykodni*. Ekkorra minden mezei és ház körüli munkát el tudtak végezni, megtanultak főzni, szőni, fonni, varrni, kenyeret sütni. Ezek után már szabad volt szórakozni járniuk, udvarlójuk is lehetett, de eladósorba csak 17–18 évesen kerültek.¹⁰

A kiskőrösi fiatalság az 1900-as évek legelején még toll- és kukoricafosztókban szórakozott, a '30-as évektől azonban inkább kocsmákban tartott bállokba és az iskolában szervezett táncos összejövetelekre jártak. Szintén jó ismerkedési alkalom volt a vasárnap délutáni *korzózás* és az *ártézcikázás*.¹¹ A fosztóba és az *ártézcikázáshoz* nem, a bállokhoz és a vasárnapi sétához azonban ünnepi öltözet és frizura illett.

Noha többféle ünnepi frizurát tudunk megkülönböztetni, eltérés csak az előhaj fésülési módja között akad, a hátihaj minden esetben egyforma volt: a fültől induló két fonatot polgári hatásra a fej körül koszorú formába hajlították és hajtűkkel rögzítették. A középválasztékos előhaját egy 4–5 cm széles párnázott szalaggal, az ún. *libacskával* szorították le jó szorosan. A libacskát a tarkón kötötték meg egyszerű pertlivel, széleire flittereket varrtak, amelyek kilátszódtak a föléje kerülő szalag alól. Noha az előhajon az idők során sokat alakítottak, változtattak a lányok, ez volt az az alapforma, ami mindvégig megmaradt.

Az előhaj formázásának legegyszerűbb módja az volt, amikor a libacska alól a középválasztéktól indulva jobbra-balra öt vagy hat tincset húztak ki és különítettek el. Ezt a formát *na hupke* néven ismerték a kiskőrösiek.¹² Ha ezeket a kihúzott tincseket kézzel megpödörték, akkor kapták a *kipödrott haját*, vagyis a *vi perganjet*.¹³

Az 1930-as évektől kezdve elterjedt a *kormizó*, vagyis a hajsütővas. Ezzel készült a *kormizott* vagy *kolmizott haj*, ami Kecelen is nagy divat volt ebben az időben. A haját itt is szorosan lekötötték a libacskával, de nem kézzel, hanem hajsütővassal alakították ki a csigákat (2. kép). A kormizóvasat a sparheltba dugták, ahol a

---

⁹ FILUS 2006. 9.

¹⁰ FILUS 2006. 9.

¹¹ *Korzózás*: Vasárnap délután a városközpontban, a mai Szarvas fogadó előtti téren találkoztak a fiatalok. A lányok kettesével-hármasával sétáltak karonfogva, kezükben hímezett zsebkendőt és a szüzeséget jelképező rozsmaringágot tartottak. A legények szemben sétáltak a lányokkal, és figyelték őket. Ha egy legénynek megtetszett egy lány, megkérdezte, hogy sétálna-e vele. Igenlő válasz esetén ketten sétáltak tovább a következő sarokig, miközben a hírekről, bálokról, munkáról beszélgettek. Ezután ismét lekérhették a lányt. Nagy elismerés volt, ha a legény elcsente a lány zsebkendőjét, amit a következő vasárnap visszaadott neki. Ha a visszaadott kendő tiszta, vasalt volt, az azt jelentette, hogy a legénynek komoly szándékai vannak. Azonban ha piszkosan adta vissza, akkor a zsebkendő-élvétel csak játék volt.

Ártézcikázás: A város főterén lévő ártézi kútból hordták esténként a leányok haza a vizet. Jó alkalom volt ez arra, hogy a legényekkel találkozzanak. Bár több kút is volt a városban, még messziről is idejártak, mert itt voltak a legtöbben. FILUS 2006. 14–15.

¹² SIMON 1980. 37.

¹³ SIMON 1980. 37–38.

paráztól pillanatok alatt fölmelegedett, így könnyen lehetett vele formázni a vizes haját. Fontos volt, hogy a vas meleg legyen, de ne forró, nehogy megégesse a fejbőrt vagy a haját. Ellenőrzésként megnyalták az ujjukat, és egy pillanatra hozzáérintették, vagy papírt tekertek a vasra – így nézték meg, hogy mennyire forró.¹⁴

További ünnepi hajviseleti forma volt a *csipkézett haj*, amely nem kiskőrösi sajátosság, hiszen hasonló volt a tárgyalt időszakban Kalocsán és Kecelen is.¹⁵ Ezt szlovákul *vi csipkanjenek* hívták (3. kép). A libacska alól mindkét oldalra hat-hét tincset húztak ki, és azokat kézzel jó erősen megpödrítették. Ha ezeket a kipödréseket még hajsütővassal is átsütötték, akkor kapták a *csipkézett kormizott* haját.

Az 1940-es évektől figyelhető meg, hogy elhagyják a lányok a középválasztékot, és a libacska előtt simán hátrafésülik az előhaját. Ezt követően kézzel vagy csipeszek segítségével *hullámosra* igazítják (4. kép). Meg kell jegyezni, hogy a hátihaj ekkor is változatlan marad, megőrzi a koszorúformát.

Ezeket a hajviseleti formákat azonban csak vasárnap vagy egyéb ünnepen viselték. A szép hajviselet elkészítése sok időt vett igénybe, így nem volt véletlen, hogy a lányok egész vasárnap délelőttjét az istentiszteletre való készülődés tette ki.¹⁶

Noha az előhaját csak vizesen tudták szépen formázni, nem lehetett frissen mosott hajból elkészíteni, és rögzíteni is kellett a formára hajlított tincseket. Hajmosásra a hét elején vagy a derekán kerítették sort 3–4 hetente. Hozzá *ártézi vizet* hoztak a közös kutakból, házi szappant használtak, és ecetes vízzel öblítették le, amelytől nem tapadt össze a haj, és szép fényt is kapott. Hajmosás után a haját még vizesen befönték, elől középen elválasztották, és simán két oldalra fésülték.

A frizura elkészítéséhez vasárnap vagy ünnepnapokon zsírozták is az előhaját. A disznózsírt mindig hidegen kenték föl, egyszerre nagyon keveset, és ügyeltek arra, hogy csak az előhajra jusson. Csakúgy, mint más viseletes területen, Kiskőrösön is a hajba kötött szalagokkal védték meg a lányok a ruhájukat a zsíros cseppektől. A zsír alkalmazása azonban nem csak itt volt divatban az 1900-as évek elején. Kresz Mária palóc és Pécs környéki példát hoz erre: „*feje tetejét és sodralékait olly fényesre simítá ki, hogy a legkörmösebb kanlégy is megcsuszamlék rajtok*”; illetve „*a lányok fejüket igen zsírozzák, mi annak, ki hozzá nem szokott, émelygést okoz, kivált nyáron, midőn a zsírcsöppek az arczon csurognak le. Ők ezt szépnek tartják ...*”.¹⁷

A zsírozáson kívül előszeretettel használták Kiskőrösön a cukros vizet, későbbi időkben a brillantint a haj keményen tartására. Előbbi csupán keménnyé, utóbbi keménnyé és fényessé tette az előhaját. A brillantin kenőcsöt a helyi drogériában lehetett kapni az 1940–1950-es évektől. Megjelenésével rövid időn belül eltűnt a zsírozás.

---

¹⁴ Adatközlők: Hlavács Istvánné szül. Albert Zsuzsanna, 1934; Kutyifa Pál, 1944.

¹⁵ FLÓRIÁN 2005. 247.

¹⁶ Adatközlő: Kutyifa Pál, 1944.

¹⁷ KRESZ 1956. 67; FÁBIÁN 2002. 195.

A szlovákok kevéstől eltekintve szőke, valamint világosbarna hajúak voltak, ám Kiskőrösön – a környékben egyedülálló módon – a fekete haj volt a divat, így a lányok és asszonyok már az 1900-as évek elején az ünnepi hajviselet elkészítéséhez kezdetleges hajfestéshez folyamodtak. Papírdarabokat égettek el, vagy a kemence, később a sparhelt belső felére rakódott finom koromból vettek ki egy keveset, és azt disznósírral vagy vajjal összekeverve kapták a hajfestéket. A zsír alkalmazásának két oka volt: egyrészt jól el lehetett benne keverni a kormot, és egyenletesen fölvenni a hajra, másrészt hideg időben szinte megfagyott, így a frizura tartós maradt. Az 1950–1960-as évektől a zsíros koromról áttértek a patikában kapható hajfestékre.

A kiskőrösi szlovák lányok díszes hajviseletét a szalagok tették még pompásabbá. Az első világháború előtt a libacskára szélesebb, gyárilag hímzett *Jacquard-szalagot* kötöttek. Az 1920-as években jöttek divatba a *selyemszalagok*, amelyek még szélesebbek voltak, és amelyeket kemény papírral tettek domborúvá. Ezeket a helyi zsidó rőfösöknél és rövidáru-kereskedőknél lehetett kapni többféle színben.¹⁸ A szalagokat kézi hímzéssel tették még szebbé, később készen vették a gyári hímzésű kék, fehér, sárga, rózsaszín, gyász esetén a fekete színű szalagot. A sima selyemszalagon kívül a kiskőrösiek megkülönböztettek még *kalászos szalagot*, *habos szalagot*, *kivarrott* és *kirakott szalagot*.¹⁹

A *kirakott szalag* vagy *gyöngyös párta* csak az 1930-as évektől kezdve vált nagy divattá.²⁰ Az általában fehér szalagra már nemcsak hímzés, hanem gyöngy, flitter és strassz is került. A kék, zöld és piros kirakás mellett kedvelt volt az arany és az ezüst is. Az ilyen pántlikákból állította össze Sziráczki Istvánné Gyalog Mária, a híres kiskőrösi menyasszonyi-koszorúkészítő – ahogy itt nevezték, *koszorúsasszony* – a szalagot, vagyis a *pártát* (szl. *snyurka*), amely szintén a libacskára került.²¹ A pártát is hátul, a tarkón kötötték meg egy-egy madzaggal. Azért, hogy a megkötőket eltakarják, az ún. *snyurka lógóska* került a tarkóhoz. Ez nem más, mint két – egy 3 és egy 5 cm széles – szalagpárból álló szalagbokor, ami ugyanolyan színű, anyagú és díszítésű szalagból készült, mint a párta, és egészen a hátközépig belógott. Az volt a szép, ha pontosan a *halenka* (női felsőrész) hátrészét díszítő fodorig ért.²²

A lányok hajadonfőtt jártak, mindig láttatniuk kellett a lányságukat jelképező fonatukat és szalagjukat.²³ Csak a legnagyobb melegben, aratásnál vagy a legnagyobb hidegben borították be a fejüket. Nyáron vékony, világos *batisztkendőt*, télen vastag, sötét színű, ún. *körülkötős kendőt* (szl. *okola hrola rucsnyik*) vagy fekete,

---

¹⁸ Zsidóboltosok a tárgyalt időszakban: Adler Sándor, Grosz Rezső, Gárdos Márton, Gottlieb Dávid, Grún Albert, Lebovics Vilmos, Lebovics Mór, Weisz Jenő, Weisz Emil, Szabó Ábrahámné. (SÓLYOM 1986.)

¹⁹ SIMON 1980. 38–39.

²⁰ A kiskőrösi kirakott szalag a kalocsai *bukros pártával* mutat rokonságot.

²¹ Adatközlő: Andriska Istvánné szül. Sziráczki Mária, 1942.

²² Adatközlő: Hlavács Istvánné szül. Albert Zsuzsanna, 1934.

²³ FLÓRIÁN 1997. 699.

fehér, illetve máj színű *berlinert* kötöttek. A díszes szalagok árulták el a lány hajadon voltát. Megesett leányt már nem illette meg a szalag, az ő hajukat felkontyolták, főkötőt adtak rájuk, és a továbbiakban asszonyként kezelték őket.²⁴

A kiskőrösi női fejrevalók közül a legimpozánsabb a kiskőrösi menyasszony koszorúja, amely egyedülálló, kiskőrösi specialisták keze nyomán alakult fejdísz.²⁵ Belső fejlődésű darabnak kell tekintenünk, amely nem mutat rokonságot a környékbeli menyasszonyi koszorúkkal, és nincs etnikai háttere sem.²⁶ Visszaemlékezések szerint Turák Sándorné (1879–1962) készített először ilyen különleges fejékeket, amelyeket Sziráczkiné fejlesztett tovább.

A koszorú három részből állt: *koszorúalap*, *kis koszorú*, *lobogók*. A koszorúalap a homlok körül helyezkedett el, a kis koszorú a fejtetőt és a tarkót fogta át, a két, tarkótól induló lobogó pedig a háton futott végig egészen a szoknya aljáig.²⁷

A koszorúkészítés nagy kezűgyességet és türelmet igényelt. Turák néni selyem- és viaszvirágokat, legtöbbször tearózsát, gyöngyvirágot, nefelejcsset használt fel fehér vagy halvány színekben, de mindig úgy, hogy a fehér szín legyen a domináns.²⁸ A virágok négy sorban kerültek egymás fölé, megadva ezzel a koszorú magasságát. A viaszvirágok Budapesten készültek rendelésre, amiket legtöbbször utazó hozott el Kiskőrösre. Ezek mellett ezüst rózsaleveleket vagy zöld textilből kivágott nagyobb méretű leveleket is alkalmazott, valamint rózsaszín, sárga, halványkék és halványzöld színekben kapható üveggyöngyöket és piros bogyókat. Ezeket az alapanyagokat készen vette, változtatás nélkül építette be a koszorúba, ám a többi díszítőelemet magának kellett elkészítenie. Ilyen volt a fényes, sima szálból, a *lamettából* készített ecsetszerű dísz (szl. *styetka*) vagy a spirális szálból, a *bujbontból* készült *rezgő* (szl. *traszulyka*).

Az 1900-as évek legelején a kartonpapír koszorúalapot selyem- vagy viaszvirágokból – tearózsa, gyöngyvirág, nefelejcs –, valamint ezüstös és zöld levelekből készítette. Az 1920-as években már selyemből készült viola is került a koszorúba, így azt megkülönböztetve az előzőektől *violás koszorúnak* (szl. *fajavková párta*) nevezték.²⁹ A koszorú elejére mirtuszából készült kalászkok, az arc elé lamettaszálak

²⁴ Adatközlő: Gmóser Györgyné szül. Szamos Zsuzsanna, 1942.

²⁵ A hagyományos szlovák menyasszony *fekete menyasszony*, ruhája fekete selyem, amihez fehér nyakfodor járult az elmaradhatatlan koszorúval. A fehér menyasszonyi ruhák csak az 1920–30-as években jelentek meg. Ezek organtinból, egy rendkívül drága anyagból készültek. A ruha színének kezdetben társadalmi megkülönböztető szerepe volt, vagyis a gazdagabb menyasszonyok fehérben, a kevésbé tehetősek feketében esküdtek, ezt a sötét ruhát használták a nagy ünnepekre, és ebben is temették el őket. Az 1930–40-es évektől kezdve azonban ez a szabályozás lazult, a fehér teljesen kiszorította a hagyományos fekete ruhát, és vagyoni, társadalmi helyzettől függetlenül a tisztaság jelképévé vált. Az utolsó fekete ruhás menyasszony 1965-ben esküdött Kiskőrösön (7–8. kép).

²⁶ FLÓRIÁN 2005. 247.

²⁷ SIMON 1980. 30.

²⁸ A 17–18. században mind a főúri, mind a parasztlányok menyasszonyi koszorúja élővirág volt, csak a 19. században kezdtek elterjedni polgári hatásra a művirágok, mirtuszok. (FLÓRIÁN 1997. 701.)

²⁹ SIMON 1980. 30.

kerültek (szl. *songolsza*), amelyek egészen az állig lógtak le olyan sűrűn, hogy a fátyol helyét átvéve teljesen eltakarták a menyasszony arcát. Noha a kiskőrösi koszorú nem hasonlít a más evangélikus vagy szlovák településeken használthoz, Flórián Mária rámutatott, hogy ez a megoldás – az arc elé lógó fátyolpótló ezüstrojt – más evangélikus falvakban is kedvelt volt, például a Nógrád megyei Szügyben (5. kép).³⁰

A két lobogó vagy *lógóska* a tarkónál kapcsolódott a kis koszorúhoz (6. kép). Ez tulajdonképpen nem volt más, mint két, 10–12 cm széles szalag, gazdagon díszítve mirtuszokkal, az ártatlanság jelképével. Ez a szalagpár egészen a szoknya aljáig lelógott, végét vékony, gyári hímzésű vagy kirakott szalagból egy-egy kis masni is díszítette. A lógóska mellett két keskenyebb, csupán 5–6 cm széles és rövidebb szalagpár is díszlett, amely csak a hát közepéig ért.³¹ A lobogókat csak az esküvőre menet és jövet, valamint a szertartáson viselte a menyasszony, kényelmetlensége és sérülékenysége miatt a lakodalmi ebéden és mulatozáson már nem.

A legutóbbi, egészen a kivetkőzésig viselt koszorúkat Turákné tanítványa és egyben unokahúga, Sziráczki Istvánné Gyalog Mária (1918–2007) készítette. Ő az 1930-as években kezdett el a koszorúkészítéssel foglalkozni. A nagynénjétől megtanult fogásokat és díszítési eljárásokat újabakkal bővítette, amelyben nagy segítségére volt az is, hogy ebben az időben több új díszítőelemet is lehetett kapni. Ilyenek voltak a fehér liliumok, a halvány színekben kapható narancsvirágok és cukorrózsák. A mirtusból sem csupán a kalászförmájú állt rendelkezésére, így bátran válogathatott a gömbölyű és hegyes, többféle pasztellszínű alapanyagból, amelyeket magukban is felhasználhatott, de nagyobb virágokat is összeállíthatott belőlük. A két világháború között strasszok, flitterek, színes gyöngyök és apró tükrök segítettek az amúgy is gyönyörű koszorú még színpompásabbá tételét. Sziráczkiné vasutashoz ment feleségül, így könnyen el tudott jutni Budapestre, hogy egy Kovács nevű zsidó boltjából beszerezze a szükséges alapanyagokat. A kereskedőnek olyan jó kapcsolatai voltak, hogy ha szükség volt rá, egy-két héten belül Párizsból is elhozatta a különleges díszeket.³²

A koszorúsasszony újítása nemcsak az új alapanyagok és díszítőelemek felhasználásában mutatkozott meg, hanem a koszorú méretének megnövelésében is. Ő már nem négy, hanem hét sor művirágot tornyozott egymás tetejére, és a homlok fölé fekete struccotlat erősített, hogy feketének látszódjon a menyasszony haja.³³

A gazdagon díszített, sok összetevőből álló koszorú sokba került, ezért még a leggazdagabb menyasszonyoknak sem vették meg, csupán kölcsönözték. Mindig akkor volt a legdrágább, amikor *első fejen* volt, vagyis még nem viselte senki. *Másod-* és *harmadfejen* már olcsóbban lehetett hozzájutni.³⁴ A készítő nem ugyanúgy,

---

³⁰ FLÓRIÁN 2005. 248.

³¹ Adatközlő: Hlavács Istvánné szül. Albert Zsuzsanna, 1934.

³² FLÓRIÁN 2005. 247.

³³ SIMON 1980. 32.

³⁴ Adatközlő: Martinkó Jánosné szül. Pohankovics Ilona, 1947.

hanem apróbb változtatásokkal, szükség esetén javítással adta tovább a második, illetve a harmadik menyasszonynak. Negyedszerre már nem adta ki, halott lányra került koporsóba vagy csekély összegért kislányok lakodalmas játékanak kelléke lett.³⁵ Noha a kölcsönzés díját nem őrizte meg az emlékezet, sokan emlékeznek rá, hogy az új virágért több napi napszámot kellett fizetni, a második kölcsönzés az ár harmadával volt olcsóbb, az öreg virág pedig az új felébe került.³⁶

Sziráczkiné azonban nemcsak a koszorúkat készítette el, hanem a menyasszony öltöztetését és hajának felkontyolását is elvállalta, illetve ráadta élete első, gazdagon díszített főkötőjét, amelyet szintén ő készített.

E szimbolikus cselekedettől kezdve a lányok asszonynak számítottak, betakart fejjel ismerték el társadalmi helyzetük megváltozását, és hirdették férjes voltukat.³⁷ Ezután már *féketőt* (szl. *csepjec, csepca*) kellett viselniük, ami alatt kontyba fésülték a hajukat.³⁸ Az 1870–1880-as években még kontyfésűre tekerték föl, rá egy kis kendő, a *kontykendő* került, ami magasította, és szép kerekké tette a kontyot. Erre húzták rá a három részből szabott, egyszerű vászonból készült, díszítetlen *alsó féketőt*, amit főkötőfűzővel a tarkón kötöttek meg. Később csontból készült kontytű akadályozta meg a haj szétcsúszását. A menyecske a felkontyolás után nem mehetett ki szabad fővel az utcára, vagy főkötőt vett vagy kendőt kötött. A házasság után a nő egész haját csak a férje láthatta, a külvilág számára csak a homlok fölötti haj volt látható, hiszen Kiskőrösön a fejen magasan helyezték el a főkötőt, így a teljes előhaj kilátszott. A *kontynak* is nevezett főkötő annyira hozzátartozott az asszonyi léthez, hogy reggel ezt vette föl elsőnek, este ezt tette le utoljára. De a közösség sem engedte, hogy egy asszony ne az őt megillető módon hordja a haját. „*Mikor a teheneket hajtottuk ki, és nem volt valakinek a fején, azt már kinevettük, megszólaltuk*” – emlékezett vissza egyik adatközlőm.³⁹

A fiatalasszonyok az első gyermekük megszületéséig még viselhettek csipkés vagy kormizott haját hátul főkötővel, utána azonban elől már csak hullámozták. Mivel csak az előhaj látszott ki, ezért elegendő volt azt befesteni. Az asszonyok a díszes főkötőjük alá mindig vettek egy vékony, dísztelen, könnyen mosható sifon főkötőt, ami védte a fölötte lévőket. Az új családba kerülve saját maga vagy anyósa készítette el gondosan ünnepnapra a menyecske hajviseletét.

Ünnepnapra az alsó főkötőre kézzel hímezett, ókalocsaihoz hasonló virágmin-tákkal díszített *kivarrott féketőket* vettek fel, amelyek az 1900-as évek elején jöttek divatba fehér vagy valamilyen világos színű alapra hímezve. Kedvelt díszítési mód

---

³⁵ SIMON 1980. 32.

³⁶ Adatközlők: Ba Józsefné szül. Grácia Mária, 1938; Hlavács Istvánné szül. Albert Zsuzsanna, 1934; Lucza Andrásné szül. Kriskó Ilona, 1918.

³⁷ FLÓRIÁN 1997. 694.

³⁸ A Kalocsai szállásokkal való kapcsolatot mutatja, hogy Homokmégyen is *féketőnek* hívták a főkötőket. (ROMSICS 1998. 381–382.)

³⁹ Adatközlő: Szentgyörgyi Józsefné szül. Ba Ilona, 1930.

volt a *fernyés kivarrás* is.⁴⁰ A hímzés mindig valamilyen növényi ornamentika volt, de színe eltért a kalocsaitól, hiszen kedvelték a sárgát és a kéket, utóbbi közül a *gálickék* árnyalatot. Egy-egy nagyobb ünnepre több főkötőt is vettek: a két vagy három csipkés szélű fehérre került a díszes, színes ünneplő.⁴¹ Az alsóknak kilógott a csipkéje; minél több keményített csipke látszott ki, annál szebb volt. Ennek a csipkének egyik feladata volt, hogy eltüntesse a főkötő és a nyakfodor megkötőit, a másik, hogy az asszonynak ne lehessen látni a nyakát, hiszen az kacérkodásnak számított. A lányokhoz hasonlóan szintén jellemző volt, hogy a tarkóra, a főkötő csipkéje alá díszes szalagból apró masnit kötöttek, majd a szalagot hosszúra hagyták, így belógott a hátuk közepéig.

Az ünnepi főkötők másik típusa a *kirakott fekető*, amelyeket a két világháború közötti években használtak (9. kép). Ezek alapanyaga az 1920-as évek közepén fekete plüss, amit gazdagon díszítettek a rávarrott gyöngyök, színes üveglemezek, apró tükrök. Az 1930-as évektől a feketéket a világos alapszínű selymek váltották föl, amelyeket hímzéssel és gyöngykirakással egyaránt díszítettek. Lakodalmakba már az első világháború környékén is ilyen díszes főkötőket vettek föl. A kirakást jó kézügyességgel megáldott kiskőrösi asszonyok, Sziráczkiné és Gombárné Marika készítették. Ők adták az alapanyagot, a gyöngyöket, flittereket és a csipkéket is. Ha nem volt a megrendelőnek különösebb kívánsága, akkor a mintát is ők találták ki, ami mindig valamilyen virágminta volt, legtöbbször rózsza. A rózsák közti üres helyeket hosszú, vágott gyöngyökkel töltötték ki. A *kirakóasszonyok* munkájáért pénz járt. A díszítmények miatt az ünnepi főkötő sokba került, ezért nagy becsben tartották, vigyáztak rá. Aki nagyon akart *divatozni*, az a lakodalomban kétszer-háromszor is átöltözött, és a gyöngyös főkötőt is lecserélte: először a fehér, majd a fekete alapút vette föl. Nem volt ritka, hogy a tetejére még egy átlátszó, fekete, barna, kék vagy fehér, ún. *lepkekendőt* is kötöttek a főkötő színéhez igazodva.⁴² A lakodalmakból hazaérve a főkötőket azonnal levették, és a helyére tették, hogy ne piszkolódjon, hiszen a gyöngykirakás miatt nem lehetett mosni.

A fiatalasszonyok hétköznapiakra egyszerű, csupán vékony csipkével díszített fehér sifon főkötőt vettek fel. Ezeket jól lehetett mosni, kevésbé voltak igényesek. Egy asszonynak átlagosan 12–15 főkötője volt. Ezeket korábban saját maguk, míg később, az itt tárgyalt időszakban, varrónők varrták. Ilyen híres varrónő volt Turánné, Sziráczkiné, Jeszenszky Györgyné Haskó Judit és a zahorai⁴³ Hegedűs Erzsébet. Otthon csak ezeket a főkötőket viselték, de ha elmentek hazulról, akkor mindig kötöttek kendőt (szl. *rucsnyik*) is (10. kép).

---

⁴⁰ Fernyés kivarrás: A kelmén szalagszerűen végigfutó, színes cérnával készült kivarrás. A minta virágokból, indákból és levelekből áll.

⁴¹ A csipkéket a kiskőrösi méter- és rövidáru boltokban vették meg.

⁴² Adatközlő: Hlavács Istvánné szül. Albert Zsuzsanna, 1934; Réti Jánosné szül. Blinszki Éva, 1942.

⁴³ *Zahora* a mai Erdőtelek régi, szlovák neve. Ma közigazgatásilag Kiskőröshöz tartozik. Noha 1920-tól hivatalosan Erdőtelek a település neve, Kiskőrösön szinte mindenki Zahoraként emlegeti.

Asszonykorban már nem illett a díszes főköttő, és a hajukat sem csipkézték már. Az előhajat kézzel nyomták hullámosra, vagy simára fésülték, a hátihajat pedig kontyba csavarták, amire egy egyszerű, díszítetlen főköttőt vettek. Erre került a fehér sifon *alsókendő*, majd a *felső kendő*. Az alsókendő szélét szolid horgolás vagy slingelés, gépi hímzés díszítette, homlok fölötti részébe kemény papírcsík, az ún. *kéreg* (szl. *kireg*) került, ami szépen, ívesen tartotta a rá következő felső kendőt. Ha ez meggyűrődött, akkor újat vágtak. Ahogy a menyecske díszé a *kirakott főköttő*, úgy az asszonyoknak a szépen felkötött kendő, amelyet az áll alatt *vánkus-kára* (szl. *vánkusik*), vagyis kispárna formára kötötték meg, sarkait hegyesre kipördítették. Ha nem állt fölfelé, akkor gombostűkkel odatűzték.

A kendőket nem vásárokból, hanem a kiskőrösi rófos boltokban vették. Egy asszonynak mindegyik fajtából volt legalább 2–3 darab. Az öltözködésnél mindig ügyeltek arra, hogy a kendő színe és anyaga összhangban legyen a ruházattal, illeszkedjen az alkalomhoz és az évszakhoz.

Az otthoni munkavégzéshez leggyakrabban *kartonkendőt* kötöttek, hiszen ezek vastagok és strapabíróak voltak. Mivel munkavégzéshez használták őket, színük sötét, általában sötétkék, zöld vagy barna volt. Szintén hétköznapra való volt a *kockás szövetkendő*, melynek saját színével hímzett virágos változatát ünnepnapokra is felkötötték, valamint a *virágmintás delin*. A híres bácskai selyemruhákhoz *bácskai* vagy *selymekendőt* vettek föl ünnepnapokra az asszonyok. Tavaszi és kora őszi ünnepi viselet volt a magában nyomott mintázatú, legtöbbször barna, fekete és piros *plüsskendő*. Piacra a fekete, barna, kék vagy zöld színű *darázsészkes* kendőt kedvelték. Nyári viselet volt a többféle színű, magában mintás *ritkakendő*, és az 1950-es évek közepén divatba jött *nejlon*. Kizárólag télen viselték a sötét színű, vastag anyagú *posztókendőket*, és csak nagy hidegben kötötték föl a fekete, barna vagy zöld gyapjú *berlinert*, amelyeket saját színű csíkozás és a rojtok díszítettek. Temetésre vagy kocsihoz való volt a fekete színű, rojtos szélű, darázsészkes szövésű 1,5 x 1,5 m nagyságú *nagykendő*, amit vállra terítve hordtak. A rojtozásos díszítésű *zseliner* az 1930-as évektől terjedt el, és több színben – fekete, fehér, barna, zöld, kék, lila – vásárolták.

Idős asszonyok az előhajat középen elválasztották, és csak a halánték fölött pördítették meg egy-két tincset (11. kép). Ebben a korban a kormozás is elmaradt, hiszen nem volt szégyellnivaló az ősz haj. Hétköznapra alsó- és felsőfőköttőt vettek, ünnepnapra, vagy ha elmentek otthonról, akkor kendőt is kötöttek. Az ő főköttőjük szélét már szolidabb, keskenyebb csipke díszítette, és nem is álltak olyan magasan ezek a fodrok, mint a fiatalabbaké. Mivel idős korban már nem illett a cifra ruházat, ezért a sötétkék, sötétzöld, barna vagy fekete ruhához igazodó sötét színű kendőket viseltek.

Kiskőrösön az 1960-as években jellemző a nagyarányú kivetkőzés, amikor az idősek kivételével elhagyták viseletüket. Megjegyzendő, hogy Kecelen is ebben az

időszakban történt a kivetkőzés.⁴⁴ Ez kezdetben még nem volt teljes, csupán hétköznapra vettek városias *szűkruhát*, ünnepekre és templomba viseletben mentek.⁴⁵ Később már ekkor sem öltötték fel a *bőszoknyát*. A kivetkőzés utolsó fázisa az volt, amikor az asszonyok levágatták hosszú hajukat, és rövidet kezdtek el viselni. Ehhez az is hozzájárult, hogy a hagyományos hajviselet elkészítése sokkal több időt igényelt, és a szalagok, illetve gyöngyök miatt drágább is volt, mint a városias rövid haj. A viselet elhagyásával párhuzamosan eltűntek a hagyományos fejrevalók is, mint a pártva vagy a főkötő. Legtovább – még napjainkban is – a kendő tartja magát, de csak az idős asszonyok körében.

A hagyományos paraszti női öltözetrel való szakítás legutolsó állomása, amikor az asszonyok fodrászhoz kezdtek el járni. Kiskőrösön már az első világháború környékén volt fodrásznő, de akkor még csak a *szűkruhások*, vagyis a tanítók és iparosok felesége, lányai vagy a máshonnan beköltözők jártak hozzá. A kivetkőzés általánossá válásával azonban a parasztlányok és -asszonyok is eljártak fodrászhoz hideg és meleg dauert csináltatni.⁴⁶

Fentebb láttuk, hogy a korai életszakaszban nem különült el a kisfiúk és a kislányok hajviselete. Az első hajvágásra a kisfiúk esetében is csak egyéves koruk után kerülhetett sor. Nyáron három éves korukig teljesen kopaszok voltak, csak téli-re hagytak nekik 1–2 cm-es haját. A karon ülő kisfiúk fejére a kislányokéval megegyező kis főkötőt adtak, csak később, 6–7 éves korukban kaptak *kiskalapot*, nagy hidegben pedig kisebb méretű bárányszőrű *kucsmát*. 12 éves korukban konfirmáltak, addig mindig teljesen rövidre nyíratkoztak, ám később sem volt jellemző a hosszabb haj, mindig ügyeltek arra, hogy ne lógjon a gyerek nyakába, szemébe.

Legénykorban valamivel hosszabb volt a hajviselet, de a hosszú haj nem volt jellemző. A 20. század elején a legények és az idősebb férfiak *körülnyírt*, homlokba fésült haját hordták. A két világháború között az oldalválasztékos, elől kicsit magasabbra fésült hajviselet (szl. *kecska*) lett a divat, később, az 1940-es évektől pedig a választék nélküli, de még mindig magasabbra fésült haj volt az általános (12. kép). Érdekes adat, hogy bál előtt a magukra sokat adó legények is rakattak egy-két hullámot a hajukba kormizóvassal, ők is kormozták a hajukat, és brillantint is használtak, hogy jobban imponáljanak a lányoknak.⁴⁷ Ahogy a lányok esetében csak vizes előhajból lehetett elkészíteni az ünnepi hajviseletet, úgy igaz volt ez a legényekre is, akik vizes fésűvel igazították be a tincseket.

Idős férfiakra megint csak az egészen rövidre nyírt haj volt a jellemző, mondván, így ritkábban kell borbélyhoz járni.

Arra vonatkozóan nem sikerült adatot találni, hogy volt-e olyan időszak, amikor jellemző lett volna az idős emberek teljes egészében borotvált, tar fejvisele-

---

⁴⁴ GERGELY 1984. 816.

⁴⁵ PÉTERBENCZE 1990. 78.

⁴⁶ Adatközlő: Ba Józsefné szül. Grácia Mária, 1938.

⁴⁷ Adatközlő: Kutya Pál, 1944.

te. Az mindenesetre elmondható, hogy Kiskőrösön és környékén a 20. században nem volt jellemző a tar fej.

Nem volt minden családban nyírógép, hajvágással ügyesebb legények vagy parasztemberek, illetve tanyaborbélyok⁴⁸ foglalkoztak, akik, ha hívták őket, házhoz mentek, és borotválást is vállaltak. Szolgáltatásaikért természetbeni fizetség járt, a munka előtt megegyeztek az árban, ami általában két szakajtó kukorica vagy búza volt fejenként.⁴⁹

A férfiak gyakrabban mostak haját, mint a nők, hiszen a mezei munkák alkalmával hamarabb beporolódott a fejük. Így a nyári hónapokban hetente többször is megmosták azt ártézi vízzel és házi szappannal.

A kiskőrösi férfiak fejükön fekete posztó *szlovák* vagy *tót kalapot* (szl. *slovenski kalap*) hordtak, amely lapos tetejű és széles karimájú volt, és amit fekete, oldalt megkötött szalag díszített (13. kép). Ez a kalaptípus eltér a környéken és az egész Alföldön használatos magas tetejű, keskeny karimájú kun kalaptól, így viselésének etnikai jelleget kell tulajdonítani. Visszaemlékezések szerint a kalapok Kiskőrösön készültek,⁵⁰ 1877-ben 4 kalapos is dolgozott a településen.⁵¹ A környékbeli kalaposok nem is vitték el portékájukat Kiskőrösre – tiszteletben tartották a helyi viseletet és a helyi kalaposmestereket.⁵² A magyarok által használt, alföldi *pörgekalap* csak az 1920-as években jött divatba (14. kép). Ennek szélei fölfelé görbültek, a teteje kissé behorpadt.

Télen, nagy hidegben báránybőrből készült *kucsmával* védték fejüket a hideg ellen. Ennek két változata ismeretes: az egyik a felfelé hegyesedő, a másik a visszahajtott szélű, és benyomott tetejű. A kucsmákat sötét báránybőrből szabták, és fehér báránybőrrel bélelték. Az őszi és tavaszi esős időben a tetejére hegyesre formált kalapot tettek, hogy az esővíz könnyen lecsurogjon róla.⁵³

A bajuszt – a férfiaság jelképét – néhányan már legénykortól kezdve viselték, de általánossá a házasságkötést követő években vált, amikor *már legalább 10 éve ember volt*.⁵⁴ Legények legtöbbször vékony, szinte csíkszerű bajuszt, ún. *jávorbajuszt* viseltek, az idősebbek a hosszú, hegyesre pödrött *pörgebajuszt*, de a szakáll egyik életkorban sem volt általános.

Kiskőrösön úgy tartották, hogy a kisfiúknak nem szabad megtörölni a száját a mosogatóruhával, különben nem nő ki a bajusza. Minél hosszabb és minél pödröttebb volt valakinek a bajusza, annál *előkelőbbnek, rangosabbnak* tartotta magát. A

---

⁴⁸ Ilyen tanyaborbély volt Szlovák József is, aki a kiskőrösi kirajzású Cebén tevékenykedett.

⁴⁹ Adatközlő: Kutyifa Pál, 1944. Az adat az 1950-es évekre vonatkozik.

⁵⁰ TEPLICZKY 1880. 49.

⁵¹ Adatközlőim Tölgyszéki Papp János és fia műhelyére emlékeznek. A Pest-Pilis-Solt vármegye felszólítására 1815. évben összeállított iparos kimutatáson még csupán egy kalapos, Brvenyik János szerepel. (NÉV NÉLKÜL 1989. 163.)

⁵² GYIVICSÁN 1993. 145.

⁵³ NÉV NÉLKÜL 1989. 548.

⁵⁴ Adatközlő: Kutyifa Pál, 1944.

férfiak sokat adtak a szép bajuszra, éjszakára földre köthető gumis bajuszkötővel simították le, és állandóan pödörgették. Idősebb korban már nem foglalkoztak annyit vele, rövidebbre is nyírták, mint a fiatalok.

Az első borotválkozás nagy esemény volt egy legény életében. Erre általában 16–18 évesen került sor attól függően, hogy *ki milyen fajta volt*. A legények sokszor ugratták is egymást, ha a másik szőrös volt. Kezdetben édesapjuk segített nekik a saját borotvájával, később vásárban vettek sajátot.

Mint más paraszti közösségekben, Kiskőrösön is rendelkeztek a férfiaknak saját borotválkozáshoz szükséges eszközzel. Ezek közül a legfontosabb maga a *késborotva* volt, de fontos volt a *borotvaszappan*, a *pamacs*, a *borotválkozó tükör*, a *fenőszíj* és a *borotvatartó*.

A borotva nyele fából vagy csontból készült, gyakran díszítette faragás. A borotvaszappan egy boltban kapható, rúd alakú, jól habzó szappan volt, melynek feladata az arcszőrzet megpuhítása volt. Ezek a szappanok az 1950-es években terjedtek el általánosan, előtte csak a gazdagabb családokban használták. Egyszerű parasztemberek házi szappant használtak erre a célra. A szappanból pamacs segítségével kemény habot vertek, ami akkor volt jó, ha megállt magában. A pamacsot boltban vették, de házilag is könnyen el tudták készíteni üreges belsejű bodzaágból és lófarokból vagy lósörényből. Ide tartozó eszköz volt még a kerek borotválkozó tükör, amelyet felfüggesztve vagy kitámasztva használtak.⁵⁵

A borotvát néhány alkalom után meg kellett fenni, hogy jó éles maradjon, ne húzzon. Ehhez használták a deszkára ráhajtott, kb. 4 cm széles fenőszíjat, de megtette egy jó erős disznóbőrből készült öv is. Kiskőrösön gyakran jártak cigány házaló köszörűsök, akik helyben megfenték a borotvát és a késeket. Ezenkívül vásárokbába is elvitték a borotvát éleztetni.

A borotválkozást a férfiak általában a konyhában az asztalon vagy az ablakpárkánynál, jó időben a ház előtt a gangon vagy az udvaron az eperfa alatt végezték. Ha az asztalra állították a tükröt, akkor egy hokedlit húztak oda és arra ültek, egy másikon volt a lavór langyos vízzel. Az ablaknál történő borotválkozásnál a tükröt az ablak kilincsére akasztották.⁵⁶

A művelet után minden eszközt gondosan megtörölgettek, visszatették a tokba, és olyan helyre tették el, hogy gyermek ne férhessen hozzá. Ezek a tokok szétcsúsztható vagy elforgatható tetővel készültek, fedelüket gazdagon díszítették. Vásárban vették őket, de ügyes kezű legények maguk is kifaragták.

A kiskőrösi férfiak általában két-háromnaponta borotválkoztak: vasárnap reggel a mise előtt, illetve a hét derekán és végén. Ha hivatalos helyre vagy temetésre kellett menniük, akkor az előtt is borotválkoztak. Az ápoltságra sokat adtak, főleg a legények.

---

⁵⁵ Adatközlő: Kutyifa Pál, 1944.

⁵⁶ FÁBIÁN 2002. 213.

A halott iránti tisztelet megkövetelte, hogy az *elköltözöttet* mosdatás után felnőtt fia vagy jóbarátja megborotválja.

Kiskőrösön az 1800-as évek végétől volt hivatásos borbély, borbélydinasztiára is emlékeznek, akik három generáción keresztül gyakorolták ezt a mesterséget. Ilyen volt a Gyarmati család. Ezek a mesterek olyan helyi specialisták voltak, akik olóval vagy borotvával igazították meg a férfiak haját, bajuszát. A borbélyműhely egészen kicsi volt, a 3 x 3 m-es helyiségbe tükör, egy esztergált forgószek és néhány szekéért csak. A borbélyhoz nem kellett bejelentkezni, az érkezési sorrend számított. A szolgáltatásért pénz járt, pár fillér volt a tarifa. Kiskőrösön a borbélyműhely volt a férfiak társasági életének helyszíne. Várakozás közben ott beszéltek meg a település híreit, ügyes-bajos dolgait, a mezőgazdasági teendőket vagy az időjárást.

A borbélyok gyógyítással is foglalkoztak, köszvény kezelését, érvágást, kisebb műtéteket, pl. szemölcsök eltávolítását vagy sebek összevarrását maguk is elvégezték.⁵⁷ Fertőtlenítésre jódot, timsót, hipermangánt és gyógyfüveket használtak. *Nem is ment akkor a nép mindjárt orvoshoz,*⁵⁸ kisebb bajokra a borbélyt keresték fel.

A kiskőrösi szlovák haj- és fejviseletről összefoglalóan elmondható, hogy a női fejviselet többretegű volta – asszonyoknál kontykendő, alsó főkötő, felső főkötő, időseknél kontykendő, alsó főkötő, alsó kendő, felső kendő – megegyezik a korszakban a környező településeken használt fejviselettel. Szintén ilyen hasonlóság a lányok szalagja, pártája és hajuk kicsipkézése, ami Kalocsával és Kecellel való kapcsolatokra utal. Egyedülállósága miatt figyelemreméltó azonban a két híres kiskőrösi *koszorús-* és *varróasszony* kezén kifejlődött-formálódott menyasszonyi koszorú, amely mögött inkább a személyes szépérzék és újításra való törekvés áll, mintsem etnikai jellemző. A haj zsírozása nem, feketére festése azonban ismét kiskőrösi sajátosság.

Noha az 1960-as években a fiatalok szakítottak a hagyományos öltözködéssel, az idősek napjainkban is tartják a viseletüket és az életkoruknak megfelelő fésülési módot, a főkötő és a kendő viselése még élőben megfigyelhető. A lányok *szalagja* és *csipkézett* hajviselete, illetve a menyecskék gyöngykirakásos főkötője azonban már csak a színpadon, nagyobb városi rendezvények alkalmával látható a helyi hagyományőrző csoportok bemutatásában. Ezért aztán – újító szándék hiányában – sem a ruházat, sem a hajviselet nem fejlődik tovább, az megrekedt az 1950-es évek szintjén. Mivel a századelőn használt alapanyagok (szalagok, flitterek, gyöngyök) jórészt már nem kaphatók, ezért azokat új, mai anyagokkal pótolják, de a hagyományos módon alkalmazzák.

A férfi hajviseletben csupán egy, a szlovák etnikumhoz köthető jelenség van, ez a *tót kalap* viselése. A többi hajfésülési, borotválkozási és fejfedési mód nem mutat egyedi jellemzőket.

---

⁵⁷ GRYNAEUS 1973.

⁵⁸ Adatközlő: Kuttyifa Pál, 1944.

IRODALOM

FÁBIÁN 2002

Fábián László: A haj- és hajviseletek, valamint gondozásuk Csengerben az 1920–30-as években. JAMÉ, XLIV. (2002) 185–218.

FILUS 2006

Filus Erika: A kiskőrösi szlovák lakodalom az 1930–40-es években. Kiskőrös, 2006.

FLÓRIÁN 1997

Flórián Mária: Öltözködés. In: Balassa Iván (szerk.): Magyar Néprajz. IV. Életmód. Budapest, 1997. 585–764.

FLÓRIÁN 2005

Flórián Mária: A „kiskőrösi gúnya”. Ethno-lore, XXII. (2005) 223–257.

GERGELY 1984

Gergely Katalin: Öltözködés, viselet. In: Bárh János (szerk.): Kecel története és néprajza. Kecel, 1984. 793–818.

GRYNAEUS 1973

Grynaeus Tamás: Engi Tüdő Vince – a legenda és a valóság. MFMÉ, 1972/73–1. (1973) 155–183.

GYIVICSÁN 1993

Gyivicsán Anna: Az anyanyelv és kultúra értékrendjének változása a kiskőrösi szlovákoknál. In: Gyivicsán Anna (szerk.): Anyanyelv, kultúra, közösség – A magyarországi szlovákok. Budapest, 1993. 107–157.

KRESZ 1956

Kresz Mária: Magyar parasztviseletek (1813–1867). Budapest, 1956.

NÉV NÉLKÜL 1989

(Név Nélkül) [Dulai András]: A kiskőrösi népviselet. In: Meskó György (szerk.): Kiskőrös helytörténeti monográfiája. Kiskőrös, 1989. 537–551.

PÉTERBENCZE 1990

Péterbencze Anikó: „Kecele, kacó, zsámboki matyó”. A női viselet változása Zsámbokon (1900–1990). Budapest, 1990.

ROMSICS 1998

Romsics Imre: Kalocsa népművészete. In: Romsics Imre (szerk.): Homokmégy. Tanulmányok Homokmégy történetéből és néprajzából. Homokmégy, 1998. 371–449.

SIMON 1980

Simon Györgyné: A kiskőrösi szlovákok népművészete. Kézirat. Kiskőrös, 1980.

SÓLYOM 1986

Sólyom Schwarcz László: Zsidó múlt Kiskőrösön. Kézirat. Kiskőrös, 1986.

TEPLICZKY 1880

Tepliczky János: Kis-Kőrös mezőváros leírása. Budapest, 1880.

ADATKÖZLŐK

Andriska Istvánné szül. Sziráczki Mária, 1942
Ba Józsefné szül. Grácia Mária, 1938
Dulai Józsefné szül. Ba Ilona, 1941
Gmóser Györgyné szül. Szamos Zsuzsanna, 1942
Hlavács Istvánné szül. Albert Zsuzsanna, 1934
Kutyifa Pál, 1944
Lucza Andrásné szül. Kriskó Ilona, 1918
Martinkó Jánosné szül. Pohankovics Ilona, 1947
Réti Jánosné szül. Blinszki Éva, 1942.
Szentgyörgyi Józsefné szül. Ba Ilona, 1930

Slowakische Haar- und Kopftracht zu Beginn des 20. Jh. in Kiskőrös

- Erika Filus -

Resümee

Nach der türkischen Zerstörung wurde das Gebiet von Kiskőrös ganz zu Beginn des 18. Jh. von der Gutsbesitzerfamilie Wattay mit slowakischen Siedlern neu besiedelt. Die Slowaken magyarisierten sich allmählich in der ungarischen Umgebung, ihr ethnisches Bewusstsein, ihre evangelische Religion und ihre Sprache blieben aber bis heute erhalten. Ihre heute noch existierende Tracht zeigt keine Verwandtschaft mit der Tracht ihres ursprünglichen Wohnorts – diese Tracht entstand hier vor Ort und nahm die Formen und Traditionen der Umgebung (Batschka, Sárköz, Kalocsa, Kecel) in sich auf, deswegen kann sie den Trachten der Tiefebene mit vielen Röcken zugeordnet werden.

Das repräsentative und entscheidende Element der Tracht ist die Haar- und Kopftracht. Der untersuchte Zeitraum reicht vom Beginn des 20. Jh. bis zu den 1960er Jahren, als die Tracht abgelegt wurde. Die Zusammenfassung stellt die Haartracht der Frauen und Männer zusammen mit den Veränderungen je nach Lebensalter vor, unterscheidet zwischen alltäglichen und festlichen Formen, kommt auf die Verzierungs- und Kämm- bzw. Frisiermethoden, auf die verwendeten Geräte, Kopfbedeckungen, auf deren Zierden sowie auf das Sauberhalten und Pflegen der Haare zu sprechen, bei den Männern auf das Schnurrbarttragen und die Rasurgewohnheiten. Der mit den Haaren verbundene Glaube und Aberglaube wird in dieser Arbeit aber nur flüchtig gestreift.

A kiskőrösi szlovák haj- és fejviseletek az 1900–1960-as évek között

---

Der Aufsatz stützt sich fast vollständig auf rezente Angaben und zeitgenössische Fotos. Ziel ist eine genaue Beschreibung der Haartrachtformen und Kopfbedeckungen sowie die Dokumentation der slowakischen Bezeichnungen. Zum Aufsatz gehört auch Bildmaterial, mit dessen Hilfe die einzelnen Kämmethoden leicht voneinander unterschieden werden können.

*Filus Erika
Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum
H-6200 Kiskőrös, Petőfi tér 5.
E-mail: filusera@freemail.hu*

1. kép. Kislány és kislány hajviselet. 1920-as évek

2. kép.
Leány kormizott hajviselete
és a szalag. 1930-as évek

3. kép.
Leány csipkézett hajviselete.
1940-es évek

4. kép. Leány hullámos hajviselete. 1940-es évek

5. kép. Menyasszony öltöztetése. 1930-as évek

6. kép. Menyasszonyi koszorú
a lobogókkal. 1920-as évek

7. kép. Fehér ruhás szlovák menyasszony. 1940-es évek

8. kép. Fekete ruhás szlovák menyasszony. 1920-as évek

9. kép. Menyecske kirakott főkötőben. 2002

10. kép.
Menyecske ünnepi viselete kendővel
és csipkézett hajjal. 1930-as évek

11. kép.
Idős asszony ünnepi viseletben.
1940-es évek

12. kép. Legény hátrafésült hajjal.
1940-es évek

13. kép. Esküvői kép 1906-ból.
A vőlegény fején tót kalap

14. kép.
Idős férfi nyári viselete
mezei munkához kalappal.
1950-es évek